

GİRİŞ

Coğrafiyanın predmeti, vəzifələri, sahələri, digər elmlərlə əlaqəsi və insanların həyatında əhəmiyyəti
Yer haqqında coğrafi biliklərin inkişaf mərhələləri
Materik və okeanların tədqiqat tarixi
Coğrafi kəşflərdən tədqiqatlara doğru
Azərbaycanda coğrafiya elminin inkişafı

YER SƏTHİNİN TƏSVİRİ

Miqyas
Şərti işarələr
Üfüqün cəhətləri, azimut
Relyefin kartoqrafik təsviri. Nisbi və mütləq hündürlük. Horizontallar
Plan və planaalma
Yerin forma və ölçüləri. Qlobus
Coğrafi qütblər, ekvator, meridian və paralellər. Coğrafi koordinatlar

Coğrafi xəritələr

Coğrafi xəritələrdə təhriflər. Kartoqrafik proyeksiyalar
Kartoqrafik təsvirlərin oxşar və fərqli cəhətləri
Xəritələrin təsnifatı
Xəritələrdə məsafələrin və sahələrin hesablanması
Kartoqrafik tədqiqat metodları
Xəritələrdə təsvir üsulları
Kartoqrafik təsvirlərin vizual, kartometrik və qrafik təhlili
Təsərrüfat sahələrinin yerləşməsinin xəritələrə əsasən təhlili
Coğrafi informasiya sistemləri (CİS)

YER SƏMA CİSMİDİR

Kainat və Günəş sisteminin yaranması
Yer maqnetizmi və Günəşin Yerə təsiri
Yerin Günəş ətrafında hərəkəti və onun coğrafi nəticələri
İşıqlanma qurşaqları
Yer səthində günəş şüalarının düşmə bucağı və Günəşin görünmə vəziyyətinin dəyişməsi
Yerin öz oxu ətrafında hərəkəti və onun coğrafi nəticələri
Yerli vaxt və saat qurşaqları

YERİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ VƏ DAXİLİ QURULUŞU

Yerin planetar və geoloji inkişaf mərhələləri
Yerin daxili quruluşu. Yer qabığı və onun tipləri. Litosfer
Yer qabığını təşkil edən süxurlar və faydalı qazıntılar
Litosfer tavaları. Qədim quru və su sahələri
Geosinklinalar və platformalar
Əsas dağəmələgəlmə mərhələləri
Tektonik proseslər. Zəlzələ, vulkan və qeyzərlər

YER SƏTHİNİN RELYEFİ

Relyef əmələgətirən amillər. Morfostruktur və morfoskulptur anlayışları

Relyef formalarının təsnifatı: dağlar və düzənliklər

Okean dibinin relyefi. Ekzogen mənşəli relyef formaları

Materiklərin geoloji quruluşu, relyefi və faydalı qazıntıları

AZƏRBAYCANIN GEOLOJİ VƏ GEOMORFOLOJİ QURULUŞU

Azərbaycanın tektonik zonaları, geoloji quruluşu və faydalı qazıntıları

Azərbaycan ərazisində endogen və ekzogen mənşəli relyef formaları

ATMOSFER

Atmosferin yaranması, tərkibi və quruluşu

Günəş radiasiyası, onun növləri və Yer kürəsində paylanması

Havanın temperatur rejimi: orta sutkalıq, orta aylıq, orta illik temperaturlar. Temperatur amplitudu

Temperaturun üfüqi və şaquli istiqamətlərdə dəyişməsi. Temperatur inversiyası. İstilik qurşaqları

Atmosfer təzyiqi, onun hündürlükdən və havanın temperaturundan asılı olaraq dəyişməsi. Təzyiq qurşaqları

Küləklər və onların əsas növləri. Külək gülü. Siklon və antisiklonlar. Təhlükəli meteoroloji hadisələr

Atmosferdə su. Nisbi və mütləq rütubətlik. Buxarlanma, buxarlanma qabiliyyəti və rütubətlənmə əmsalı

Atmosfer yağıntıları, onların növləri və paylanması

Hava kütlələri və atmosfer cəbhələri

İqlim qurşaqları

Materiklərin iqlimi

Azərbaycanda günəş radiasiyası və havanın temperaturu

Azərbaycan ərazisinə daxil olan hava kütlələri. Yerli hava dövranı

Azərbaycanda yağıntıların paylanma xüsusiyyətləri. Buxarlanma qabiliyyəti

Azərbaycanın iqlim tipləri

Dünyanın aqroiqlim ehtiyatları. Fəal temperaturların cəmi

Qlobal iqlim dəyişmələri

HİDROSFER

Hidrosferin yaranması və inkişafı

Təbiətdə suyun dövranı

Dünya okeanı və onun hissələri: dənizlər, körfəzlər, boğazlar

Dünya okeanında quru hissələri: materiklər, adalar, arxipelaqlar, yarımadalar, bərzəxlər

Okean sularının fiziki və kimyəvi xüsusiyyətləri

Okean dərinliklərinin ölçülməsi

Okean sularının temperaturu, duzluluğu, şəffaflığı, onların üfüqi və şaquli istiqamətlərdə yerdəyişməsi

Okeanda suyun hərəkəti: külək dalğaları, sunami, qabarma və çəkilmə, okean

cərəyanları və onların iqlimə təsiri

Okeanların canlı aləmi və sərvətləri

Dünya okeanından istifadə və onun çirklənməsi

<p>Quru suları və onların növləri Çay və onun elementləri. Dağ və düzənlik çayları Çayların qida mənbələri, su rejimi. Hidroqraf Çayın düşməsi, meyilliliyi, çay şəbəkəsinin sıxlığı, çayın su sərfi və illik axımı. Eroziya bazisi Astana və şalalələr. Yer kürəsinin iri çay sistemləri</p>
<p>Göllər, onların təsnifatı və əhəmiyyəti Xəzər dənizi və onun əsas xüsusiyyətləri, problemləri və ekoloji vəziyyəti Buzlaqlar. Dağ və örtük buzlaqları. Aysberqlər Yeraltı sular və onların növləri Su anbarları, kanallar və kollektorlar Materiklərin daxili suları</p>
<p>Azərbaycanın çayları və gölləri, onların ərazi üzrə paylanması Azərbaycanın yeraltı suları, buzlaqları, su anbarları və suvarma kanalları</p>
<p>Coğrafi təbəqə, onun tərkib hissələri və sərhədləri, əsas inkişaf mərhələləri və qanunauyğunluqları Təbii-ərazi kompleksi və təbii zonalar Enlik zonallığı və onu yaradan amillər. Hündürlük qurşaqlığı Təbii landşaftlar, onların təsnifatı. Landşaft inversiyası. Antropogen landşaftlar Materiklərin torpaq və bitki örtüyü</p>
<p>Azərbaycanın torpaq, bitki örtüyü, heyvanat aləmi, milli parkları, qoruqları və yasaqlıqları Azərbaycanın fiziki-coğrafi vilayətləri</p>
<p>DÜNYANIN SİYASİ XƏRİTƏSİ VƏ DÜNYA ƏHALİSİ Dünyanın siyasi xəritəsinin formalaşma mərhələləri Dünya ölkələrinin coğrafi və geosiyasi mövqeyi Dövlətlərin idarəetmə formaları, inzibati-ərazi quruluşu Dünya ölkələrinin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyələrinə görə təsnifatı İEÖ və İEOÖ</p>
<p>ÜDM və ÜMM İnsan İnkişaf İndeksinə görə ölkələrin qruplaşdırılması Dünyanın siyasi münaqişə regionları Beynəlxalq təşkilatlar və Beynəlxalq inteqrasiya Müasir dünyanın "iqtisadi güc" mərkəzləri Dünyanın qədim və müasir sivilizasiyaları. Türk dünyası sivilizasiyası Azərbaycanın sivilizasiyalararası mövqeyi Tarixi-coğrafi regionların müasir vəziyyəti</p>
<p>Əhalinin təbii artımı və onun tipləri. Demografik keçid mərhələləri Demografik partlayış, demografik böhran və demografik siyasət Əhalinin cins-yaş tərkibi Əmək ehtiyatları. İqtisadi cəhətdən fəal əhali Əhalinin məşğulluğu və işsizlik problemləri</p>

Əhalinin məskunlaşması: kəndlər və şəhərlər. Əhalinin sıxlığı
Şəhər aqlomerasiyaları, peyk şəhərlər, meqalopolislər
Urbanizasiya, suburbanizasiya və yalançı urbanizasiya anlayışları
Etnos və etnogenez
Əhalinin irqi, dini və milli tərkibi. Dil ailələri. Türk dünyası əhalisi
Avropa, Asiya, Afrika, Avstraliya, Şimali Amerika və Latın Amerikasının əhalisi
Azərbaycan Respublikasının inzibati-ərazi bölgüsü
Azərbaycan Respublikasının əhalisi

DÜNYA İQTİSADİYYATI VƏ ONUN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İnsanların təsərrüfat fəaliyyətinə təsir edən amillər
Təbii resurslar və onların təsərrüfat əhəmiyyəti. İnsan və kapital resursları
Təsərrüfatın sahə və ərazi quruluşu
Dünya təsərrüfatının yaranması və inkişafı
Maddi və qeyri-maddi istehsal sahələri və onların yerləşdirilmə prinsipləri.
İstehsal və istehlak
ETİ və onun tərkibi, xüsusiyyətləri
ETİ dövründə təsərrüfatın strukturunda dəyişikliklər. Texnopolislər
İstehsalın təşkil formaları: təmərəküzləşmə, kooperasiya, kombinəlaşmə və ixtisaslaşma

Dünya sənayesinin coğrafiyası
Sənaye sahələri və onların yerləşdirilmə prinsipləri
Hasilat və emaledici sənaye
Yanacaq-energetika sənayesi. Şərti yanacaq vahidi
Metallurgiya sənayesi
Maşınqayırma və kimya sənayesi
Meşə sənayesi, yüngül sənaye

Dünyanın kənd təsərrüfatı. Kənd təsərrüfatının inkişafına təsir edən əsas amillər
İntensiv və ekstensiv kənd təsərrüfatı. Torpaq fondu və kadastrı
Kənd təsərrüfatı sahələrinin yerləşdirilmə prinsipləri. Suvarma və dəmyə əkinçiliyi
Yaşıl inqilab. GMO
Bitkiçilik və heyvandarlıq. Aqrobiznes. Dünya ölkələrinin kənd təsərrüfatı
Marikultur və akvakultur təsərrüfatları

Dünya nəqliyyatının növləri və onun inkişafına təsir göstərən amillər
Ən mühüm nəqliyyat magistralları, yüklərin tərkibi və əsas daşınma istiqamətləri
Dünya okeanının beynəlxalq yükdaşımalarda rolu. Beynəlxalq gəmiçilik kanalları və yükdaşımalarda istifadə olunan əsas boğazlar
Beynəlxalq iqtisadi əlaqələr və onların formaları. Beynəlxalq turizm
Azərbaycanda xidmət sahələri və turizm-rekreasiya ehtiyatları
Məhsulun maya dəyəri. Transmilli banklar, şirkətlər: korporasiyalar və holdinqlər
Tələb-təklif. Bazar iqtisadiyyatı və alıcılıq qabiliyyəti. Əhalinin gəlirləri və istehlak səbəti
Mülkiyyət formaları. İqtisadi inkişaf yolları. Davamlı inkişaf
İqtisadi artımın əsas göstəriciləri. Investisiya mühiti
Beynəlxalq maliyyə mərkəzlərinin coğrafiyası. Azad iqtisadi zonalar

Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatı
Azərbaycan Respublikasının yanacaq-energetika sənayesi
Azərbaycan Respublikasının metallurgiya və maşınqayırma sənayesi
Azərbaycan Respublikasının kimya və meşə-tikinti sənayesi
Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatı və aqrar-sənaye kompleksi
Azərbaycan Respublikasında Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı, yüngül və qida sənayesi

Azərbaycanda nəqliyyatın inkişaf xüsusiyyətləri
Əsas ixrac neft və qaz kəmərləri
Avrasiya nəqliyyat dəhlizi, Qədim "İpək yolu"nun bərpası. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu.
Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizi
Azərbaycanın iqtisadi-coğrafi rayonları, onların əhalisi və rayonlar üzrə sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrinin ixtisaslaşması

TÜRK DÜNYASI

BƏŞƏRİYYƏTİN QLOBAL PROBLEMLƏRİ

Türk dünyası ərazisinin təbii şəraiti
Türk dünyası ölkələrinin təsərrüfatının ümumi səciyyəsi
Ətraf mühitin ekoloji problemləri. Ekoloji monitorinqin təşkili. Ekoloji siyasət. Radioaktiv çirklənmə
Ərzaq problemi və onun həlli yolları
Ərzaq təhlükəsizliyi və içməli su problemləri
Tullantıların idarə edilməsi
Azərbaycanın ekoloji problemləri və onların həlli yolları